

examples of metaphoric representation of «death», namely «death is a journey» represents 31% of the examples and «death is a loss» – 27%.

Key words: Internet letters of the bereaved, conceptual metaphor, euphemism.

Стаття надійшла до редакції 31.01.2013 р.

Прийнято до друку 30.05.2013 р.

Рецензент – к. філол. н., доц. Алексеева І. О.

УДК 811.111'373.72

Т. В. Свиридюк

МЕТАФОРИЧНА СЕМАНТИКА ІДІОМАТИЧНИХ ОДИНИЦЬ (на матеріалі промов британських прем'єр-міністрів)

Із моменту зародження фразеології як науки відзначається зв'язок семантики ідіоматичних засобів із метафоричністю, яка відображає істотні загальні властивості і стосунки явищ дійсності і пізнання з урахуванням асоціативних зв'язків між ними [1, с. 168; 2, с. 78; 3, с. 89]. Метафоричність розглядається як ключовий фактор при відмежуванні вільних сполучень від фразеологічних, серед яких найбільший рівень переосмислення вбачають у фразеологічних сполучень. Водночас метафору, на якій ґрунтується значення фразеологічних зрощень, вважають малозрозумілою [1, с. 144–147].

Дослідження ідіом зазвичай спираються на образну метафору, яка розвиває ідею Аристотеля про порівняння, похідне від здатності людини помічати подібність завдяки поширенню однієї ознаки на весь об'єкт [4, с. 276]. Більш глибоко значення ідіоматичних засобів пояснює концептуальна метафора, яку вважають засобом осмислення будь-яких явищ [5, с. 31].

Завдяки працям Дж. Лакоффа і М. Джонсона у концептуальній метафорі вбачають ключ до розуміння основ мислення й процесів створення не тільки національно-специфічного бачення світу, але й його універсального образу. Входячи до фундаменту існуючих систем мислення, концептуальна метафора описує людське розуміння подій, фактів, способів дії, визначаючи характер і неметафоричних засобів, які люди використовують у процесі спілкування й взаємодії [5, с. 31].

Концептуальна метафора – це когнітивний процес, що виражає й формує нові поняття, без якого неможливо отримати нові знання [5, с. 203]. Завдяки концептуальній метафорі інформація з більш знайомої сфери-джерела проектується на розуміння більш абстрактної сфери-мети, яку необхідно зрозуміти, тобто метафори визначають спосіб

мислення й особливості вербалізації того, що раніше не мало словесного вираження [5, с. 23].

Теорія концептуальної метафори пояснює способи формування семантики ідіоматичних засобів, які розглядаються як продукт мислення, а не лише як мовний факт [6, с. 37–38]. Ідіоетнізм – це не просто вираз, загальне значення якого відрізняється від семантики його компонентів. Його семантика зумовлена загальними знаннями про світ, представлений у концептуальній системі, а внутрішня форма ідіоетнізма базується на концептуальній метафорі [7, с. 417–418]. Носії мови намагаються відшукати зв'язок між буквальним розумінням ідіоетнізмів і їх смислом, навіть якщо він «прозорий» для них лише частково. Розуміння ідіоматичного засобу базується на несвідомому сприйнятті концептуальних метафор, які лежать в основі його внутрішньої форми [7, с. 430].

Для аналізу метафоричної сутності фразеологічних єдностей залучаємо різновиди метафор, виокремлені Дж. Лакоффом і М. Джонсоном: орієнтаційну та онтологічну, що складаються з «джерела» (source) певних знань та уявлень, і «мішені», або «мети» (target) [5, с. 26]. Фразеологічні єдності, засновані на орієнтаційній метафорі, концептуалізують навколишнє середовище людини стосовно координат «верх-низ» і «спереду-позаду», апелюючи до її повсякденного досвіду діяльності у світі. Із онтологічною метафорою пов'язане значення фразеологічних єдностей, яке ґрунтується на понятті ВМІСТИЩА й відношеннях ЦІЛІСНОСТІ, що відображає непошкоджений об'єкт, та РЕЗУЛЬТАТУ [8, с. 45].

Водночас, семантика фразеологічних єдностей виявляє інші різновиди відношень, базовим серед яких є порівняння, з якого почнемо аналіз метафоричної семантики ідіоматичних одиниць у цій розвідці.

Порівняння безпосередньо вказує на схожі ознаки, а метафора їх імплікує [9, с. 6]. Для порівняння ці ознаки є епізодичними, а для метафори постійними, іманентними, тобто порівняння ближче до емпіричної дійсності, а метафора – до ментальної [10, с. 153; 9, с. 5]. На відміну від метафори, результат порівняння не становить єдиного поняттєвого комплексу або нового значення [10, с. 155; 9, с. 9].

У виступах британських політиків порівняння обумовлює семантику фразеологічних єдностей, які зіставляють людину з іншими особами, напр., *to be as a servant* – «бути прислужником», або з тваринами, напр., *to make a goose of oneself* «пошитися в дурні», *fat cat* «багата людина, яка має численні привілеї», *wild-cat strikes* «несанкціоновані мітинги».

У фразеологічній єдності *to make a goose of oneself* зі значенням «пошитися в дурні», область джерела представлена гускою, яка сприймається як дурна птаха [11], а область мети – людиною, що поводить нерозумно, напр., *Had that officer sat here even for the lifetime of a single Parliament, and rubbed shoulders with everyone, as we do, in the lobbies and elsewhere? He would never have made such a goose of himself*

[12, с. 71–72]. Наведений приклад демонструє використання фразеологічної єдності *to make a goose of oneself* для порівняння урядовця з гусаком, тобто вказує на нерозумні дії людини.

У фразеологічній єдності *wild-cat strikes* зі значенням «несанкціоновані мітинги» область джерела представлена дикою кішкою, яка зображалася на банкнотах збанкрутілого американського банку [13], а область мети пов'язана з необдумано сформованими, спекулятивними, нелегальними акціями та заходами. Використовуючи вказану фразеологічну єдність, Гарольд Вільсон говорить про нелегальні мітинги, які ні в якому разі не можна дозволити: *Old-fashioned restrictionist ideas have no place in our expansionist Britain, whether it is monopoly practices or insistence on overmanning a job, or the temptation to indulge in wild-cat strikes. We simply cannot afford any of these* [14, с. 8].

Стан людини представлений фразеологічними єдностями *fat cat* і *to be as a servant*. Фразеологічна єдність *fat cat* виникла на початку двадцятого сторіччя (1920 р.) і мала негативне значення «багата, наділена владою людина, статок якої зароблений нечесним шляхом», тому що жирні коти символізували глибоко корумповану фінансову систему [11]. У семантиці цієї одиниці область джерела представлена жирними котами, які піклуються тільки про наповнення свого шлунку, а область мети – багатіями, котрі турбуються лише про свій статок [11]. Проте у сучасній англійській мові ціль попереднього джерела перетворилася у наступну ціль, яка має більш м'яке значення – «багата людина, яка має численні привілеї» [11]. Сполучення вказаної фразеологічної єдності з запереченням зображає у наступному прикладі бенефіціарів (осіб, що мають доходи від свого майна, переданого в управління іншій особі) як найбільш бідний клас Британії, протиставлений багатіям: *Specialist schools, denounced at the time, have performed better than traditional comprehensives. Fact. City Academies are massively oversubscribed. Fact. And the beneficiaries are not fat cats. They are some of the poorest families in the poorest parts of Britain* [15].

Концептуалізація стану особи за рахунок порівняння здійснюється фразеологічною єдністю *to be as a servant* – «бути прислужником», у складі якої іменник *servant* вказує на слугу, тобто низький статус особи в області джерела зберігається в царині мети, напр., *I stress the word «service» to industry, because the role of finance must be as a servant and never as a master* [14, с. 18]. У наведеному прикладі фразеологічна єдність *to be as a servant*, з одного боку, протиставлена іменнику *service*, який позначає слугу, а з іншого, іменнику *master*, який вказує на хазяїна. Повторення одиниць одного кореня (*service* і *servant*) підкреслює скромну роль прибутків.

Отже, порівняння як базовий різновид відношень слугує для утворення фразеологічних єдностей, які у виступах британських політиків зіставляють людину з іншими особами або з тваринами.

Проведене дослідження дозволяє продовжити та поглибити аналіз шляхів формування семантики ідіом із залученням орієнтаційної та онтологічної метафор.

Список використаної літератури

1. **Виноградов В. В.** Избранные труды. Лексикология и лексикография / Виктор Владимирович Виноградов. – М. : Наука, 1977. – С. 140 – 161.
2. **Кунин А. В.** Фразеология современного английского языка / Александр Владимирович Кунин. – М. : Изд-во Международ. отношения, 1972. – 288 с.
3. **Телия В. Н.** Типы языковых значений. Связанное значение слова в языке / Вероника Николаевна Телия. – М. : Наука, 1981. – 269 с.
4. **Аристотель.** Риторика / Аристотель. – М. : Лабиринт, 2000. – 224 с.
5. **Лакофф Дж.** Метафоры, которыми мы живем / Джордж Лакофф, Марк Джонсон. – М. : Эдиториал УРСС, 2004. – 256 с.
6. **Glucksberg S.** Understanding Figurative Language: From Metaphors to Idioms / S. Glucksberg. – Oxford : Oxford University Press, 2001. – 134 p.
7. **Gibbs R. W.** Psycholinguistic studies on the conceptual basis of idiomaticity / R. W. Gibbs // *Cognitive Linguistics*. – 1990. – Vol. 1. – №. 4. – P. 417 – 451.
8. **Свиридюк Т. В.** Ідіоматика англомовного публічного виступу в епоху глобалізації: лінгвориторичний аспект (на матеріалі промов британських прем'єр-міністрів): дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04 / Тетяна Володимирівна Свиридюк. – Донецьк, 2011. – 208 с.
9. **Єщенко Т. А.** Метафора в українській поезії 90-х років ХХ століття: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 / Тетяна Анатоліївна Єщенко. – Донецьк, 2001. – 337 с.
10. **Блэк М.** Метафора / М. Блэк; [пер. с англ. М. А. Дмитриевской] // *Теория метафоры*. – М. : Прогресс, 1990. – С. 153 – 172.
11. **Free Dictionary** [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://idioms.thefreedictionary.com>.
12. **Churchill W. S.** The Unrelenting Struggle: War Speeches / W. S. Churchill. – Vol. 2. – L. : Cassel, 1943. – 349 p.
13. **Flexner S.** Listening to America [Електронний ресурс] / S. Flexner. – Режим доступу : <http://www.phrases.org.uk/bulletinboard/21/messages/12.html>.
14. **Wilson H.** Purpose in Power / H. Wilson. – Lnd. : Weidenfeld and Nicolson, 1966. – 194 p.
15. **Blair T.** Conference speech [Електронний ресурс] / Т. Blair. – Режим доступу : <http://www.guardian.co.uk/uk/2005/sep/27/labourconference.speeches>.

Свиридюк Т. В. Метафорична семантика ідіоматичних одиниць (на матеріалі промов британських прем'єр-міністрів)

Статтю присвячено дослідженню ідіоматичних одиниць у промовах британських прем'єр-міністрів. Встановлено, що значення фразеологічних єдностей спирається на три різновиди метафоричних відношень – порівняння, яке обумовлює семантику ідіоматичних одиниць через співставлення людини з іншими особами або тваринами; орієнтування, що концептуалізує навколишнє середовище відносно координат «верх-низ» або «спереду-позаду»; онтологію, яка включає поняття «вмістища», як

тривимірного простору; «цілісності», що відбиває непошкоджений стан об'єкта; «результату», котрий вказує на наслідки діяльності.

Ключові слова: фразеологічна єдність, порівняння, орієнтаційна метафора, онтологічна метафора.

Свиридюк Т. В. Метафорическая семантика идиоматических единиц (на материале выступлений британских премьер-министров)

Статья посвящена исследованию значения идиоматических единиц, употребляемых в речах британских премьер-министров. Установлено, что значение фразеологических единств опирается на три разновидности метафорических отношений – сравнение, определяющее значение идиоматических единиц через сопоставление человека с другими лицами или животными; ориентирование, концептуализирующее окружающую среду относительно координат «верх-низ» или «спереди-сзади»; онтологию, включающую понятия «вместилища», представляющего трехмерное пространство; «целостности», отражающей невредимость объекта; «результата», указывающего на итог деятельности.

Ключевые слова: фразеологическое единство, сравнение, ориентационная метафора, онтологическая метафора.

Svyrydiuk T. V. Metaphorical Semantics of Idiomatic Units (a Case of British Prime Ministers' Addresses)

The article explores the role of comparison in forming the meaning of idiomatic units used in the speeches of British prime ministers. It is proved that metaphor reflects both universal characteristics and relations between reality phenomena and cognition taking into account their associative nature. Metaphor is regarded as a key factor that distinguishes free collocations from idioms. It is revealed that the meaning of phraseological unities is based on three types of metaphorical relations: comparison, orientation and ontology. In such a way metaphors determine the mode of thought and the peculiarities of verbalizing different phenomena that have not been expressed in words previously. Comparison determines the semantics of idiomatic units by matching a person to people or animals. Orientation conceptualizes environment according to coordinates «up-down» or «front-back». Ontology includes concept «container» representing three-dimensional space, «integrity» denoting safety of an object, «result» pointing at the consequences of activities.

Key words: phraseological unities, comparison, orientational metaphor, ontological metaphor.

Стаття надійшла до редакції 17.02.2013 р.

Прийнято до друку 30.05.2013 р.

Рецензент – к. філол. н., ст. викл. Мосієнко О. В.